

אחאות- היבט משמעותי בעיצוב העצמי וחיי הנפש שלנו

אורלי שפירא*

דווקא בתחום העמוק ביותר, החוקר את חיי הנפש, הפסיכואנליזה, המקום של האחים בעולמנו הפנימי, נראה, יחסית, חיוור ומצומצם. כאילו הייצוגים של עולמנו הפנימי הם כמעט כולם הוריים, והדמויות המשמעותיות כל כך איתן גדלנו, רבנו והתחרינו וגם שיתפנו עימן פעולה- היטשטשו. עם זאת, כותבים מסוימים התייחסו ליחסי האחים. פרויד במערך האדיפאלי, וציין את מורכבות קיומם של האחים עבורנו במערך זה, ולאקאן, שנשען ופיתח את חשיבתו של פרויד, הדגיש שהמבנה האדיפאלי משמעו כניסת השלישי לעולמנו, כאשר השלישי יכול להיות התרבות, דמות האב, השפה, ואו האחים- למעשה כאשר נכנסת חווית החסר לתודעה הנפשית. במובן זה כניסת האחים (לעולמנו הקונקרטי או למודעות שלנו) מתחילה את חווית הפגיעה והגירוש מגן העדן, מתפיסתנו את עצמנו כבלעדיים להורינו להתפתחות המודעות לאחרות, לקיומנו הנפרד מאמנו, לקיומה הנפרד מאיתנו ולקיומם של אחרים משמעותיים נוספים גם בעולמה.

אציין רק אזכור אחד מיני רבים, שבהם פרויד מתייחס לנוכחות האחים במערך האדיפאלי ולמורכבות הרגשית הנלווית לה. במאמר Introductory Lectures on Psychoanalysis (1916-1917) פרויד כותב על חווית האח הבכור עם הולדת אח נוסף-

"When other children appear on the scene the Oedipus complex is enlarged into a family complex. This, with fresh support from the egoistic sense of injury, gives grounds for receiving the new brothers or sisters with repugnance and for unhesitatingly getting rid of them by a wish... A child who has been put into second place by the birth of a brother or sister and who is now for the first time almost isolated from his mother, does not easily forgive her this loss of place; feelings which in an adult would be described as greatly embittered arise in him and are often the basis of a permanent estrangement".

באותו מאמר הוא מציין גם כי :

"As a rule there is only one person an English girl hates more than she hates her mother; and that's her eldest sister" (p. 205).

גם מלני קליין הדגישה שקיומנו הוא אדיפאלי במהותו. משלב מאד מוקדם האובייקט הוא אדיפאלי: אין אימא שלא קשורה לאבא (לפחות במחשבותיה, בעובדה שקיבלה ממנו את הזרע) ובתוך גוף האם ישנם תינוקות נוספים למן ההתחלה, ומשימת התהליך ההתפתחותי היא לגלות זאת. (אם לאימא אין תינוקות משמע שהרגנו אותם בפנטזיה). לכן, לדבריה ילד יחיד עלול להרגיש אשמה גדולה כי הפנטזיה האומניפוטנטית שלו, לפיה הוא רצח את האחים או חיסל את היצירתיות ההורית (the combined parental couple) לא עוברת חווית תיקון דרך הולדת אח

במציאות. למרות כל זאת, הפסיכואנליזה לכודה (is hooked) במשולש אימא-אבא-ילד ולא מתייחסת מספיק לכך שאדיפוס קשור גם לאחים. כלומר: כשאחים מתוארים בספרות האנליטית, הם נוטים להיראות דרך העדשות של יחסי הורה-ילד, שמפרשות את הדינאמיקה איתם כהתקה או תחליף להורים, במיוחד אם האחים שימשו כ- caretakers או כאובייקט תשוקה.

בעשור האחרון אנו רואים יותר עיסוק וכתובה על נושא האחיות והשפעתו על עיצוב עולמנו הפנימי המודע והלא מודע.

ג'ולייט מיטשל כתבה שני ספרים בנושא אחים בשנים 2000 ו-2003 בהם דנה בכך שבנוסף למימד האנכי (ורטיקלי), שקשור ליחסי הילד עם הוריו, שאקרא לו כאן המימד האדיפאלי-הורי, קיים מימד נוסף –רוחבי (lateral), שקשור לתהליכים של הזדהות ודיפרנציאציה בין השווים לנו, קרי האחים שלנו. הציר ההורי-אנכי מתאפיין, כידוע, בקשר של משיכה ופיתוי להורה אחד, תחרות תוקפנית והזדהות עם ההורה המתחרה. מימד זה שם במרכז את האתגר של התשוקה שהילד מתמודד איתו תוך כדי התחרות עם אלה שמעליו. כלומר, הילד מתחרה עם הורה אחד על אהבה רכושנית כלפי ההורה השני. הזדהות היא תוצאה יותר מאשר סיבה של התחרות האנכית.

המימד הרוחבי מעמיד במרכז את האתגר של הזהות, שמתהווה מתוך התחרות עם השווים. הילד מתחרה עם אחיו להיהפך לסוג האדם, שאבא או אימא הכי אוהבים, תוך מציאת הייחודיות שלו והדגשת הדיפרנציאציה שלו מאחיו. מיטשל בעצם מניחה שיש כאן שני צירים בלתי תלויים זה בזה ושהקשרים בין האחים מייצרים משמעויות וייצוגים פנימיים בנפשנו, אשר יכולים להיות גם בלתי תלויים בציר האנכי מול ההורים. מיטשל הגיעה למסקנה זו בעקבות ניסיונה הקליני.

בספר The Importance Of Sibling Relationships In Psychoanalysis (2003), שכתבה Prophecy Coles, בפרק אותו מיטשל ערכה, הן מתארות טרנספרנס אחאי על איכויות הייחודיות במובחן ובתוספת לטרנספרנס ההורי/האדיפאלי, ומדגישות את חשיבות זיהוי בתהליך הטיפול כמאפשר תזוזה והתפתחות במצבי תקיעות בטיפול. זיהוי טרנספרנס אחאי ועיבודו יכולים לשחק תפקיד קריטי בהבנת קונפליקטים לא מודעים ואת זה מדגישות דוגמאות רבות בספר, ששתיים מהן אביא כאן.

Coles החלה לתהות ולעסוק בטרנספרנס אחאי ובתפקיד האחים בעולמנו הפנימי בעקבות תחושת תקיעות שחשה למשך זמן רב מאד עם כמה ממטופליה. אנליזנטית אחת, שכינתה אותה Mrs.K, דיברה על אחותה הגדולה באופן שגרם לה להבין שהן לכודות בתוך enactment טרנספריאלי שבו היא ממוקמת במקום של האחות הגדולה השנואה. בזכות גילוי זה, התאפשר להן לפתוח ולחשוף רעל אכזרי שהיה חבוי וחסום בתוך סופר אגו אכזרי במיוחד. למשך שנים המטופלת שכבה על הספה ובמקום לדבר על שנאתה הנקמנית כלפי המטפלת (במיקום של האחות) היא שנאה את עצמה והפנתה את הרעל פנימה לתוך עצמה. מתוך מקרה זה ומקרים אחרים Coles מאמינה, שסופר אגו אכזרי במיוחד הוא לעיתים קרובות תמרוך המסמן אפשרות לקונפליקטים אחאיים. במקרים כאלה לא פעם נמצאת בבסיס חוסר יכולת להתמודד ולפגוש את

הסדיזם והאכזריות האישית. יש סיכוי שהייתה אכזריות אחאית כלפי אדם שפיתח סופר אגו אכזרי, ויתכן שהוא קשור להפנמה של אחים כדמויות סמכות, הפנמת אח אכזרי, שאין לו את היכולות התומכות והמזינות, שלדמות הורה יש באופן טבעי, בד"כ.

כמובן שלא כל סופר אגו אכזרי קשור לקשרי אחים וכן לא כל טרנספרנס אחאי מושתת על שנאה. לעיתים הטרנספרנס הוא מאד סדוקטיבי (אפילו ארוטי) או מושתת על יחסי אהבה ושיתוף פעולה וכמובן שבדרך כלל מכיל מורכבות של מיגוון הרגשות הנ"ל בעוצמות שונות.

בדוגמא נוספת (Mr.Y) מתארת טרנספרנס אחאי עוצמתי לא פחות, כאשר הפעם היא הייתה ממוקמת בעולם הפנימי של המטופל במיקום של האחות האהובה, וכמו עם אחותו, הוא ציפה ממנה להתמזג איתו בשותפות לדבר עבירה סודית כנגד המבוגרים. היא העלתה שאלה האם כשמטפל מסתבך ביחסי מין עם מטופליו, בחלק מהמקרים הוא לכוד בתוך טרנספרנס אחאי לא מזהה ולא מודע. במקרה זה של Mr.Y לא היה פיתוי מיני או איכות של התפתחות רומן, אבל הייתה אהבה הדדית גדולה עד מאוהבות עם איכויות משחקיות דרך משחקי דמיון מרחיקי לכת עם הפירושים, לדוג', באופן שתאם ליחסיו המשחקיים והמיוחדים עם אחותו. Coles הרגישה לעתים קרובות מאד מובכת לגבי מה שקורה ביניהם והוא הפך מהר מאד לפצינט האהוב עליה ביותר. הוא ואחותו היו מושקעים מאד זה בזו באופן שהוקיע את כל האחרים החוצה. ההורים היו קרייריסטים ולא נכחו הרבה בבית, היו מטפלות שהתחלפו ומערכת היחסים עם אחותו הייתה הקשר הכי יציב שהכיר אשר עליו יכול היה לסמוך. לדעת Coles אנו נפספס משהו אם נגיד שהם רק הורו זה את זה, למרות שמערכת היחסים פיצתה על היעדרות הורית. החוויה החיה עשתה את זה שונה בשל איכויות מיוחדות, שהגדירו בהמשך את כל מערכות היחסים שלו עם נשים כולל איתה כאנליטיקאית שלו. היה משהו במשחק המשותף איתו, ששייך לעולם משחקי הילדים ולא משחקי הורה-ילד. המטופל שיחק ממקום בתוך עצמו אשר לא היה חסום ע"י חרדות אדיפאליות כמו פחד מפיתוי או חרדה מה- state of mind של המטפלת.

כמובן, דפוסי העברה-העברה נגדית אלו לא ליוו את הפגישות באופן קבוע אלא התעוררו כרגעים בתוך השעות הטיפוליות. שני המקרים שתוארו אמנם בולטים יחסית ביציבות הופעת הטרנספרנס האחאי לאורך זמן, אך ברב המקרים אנו נודדים במהלך השעות מטרנספרנס הורי לאחאי ולהיפך. לכן, לא פעם אנו נוטים לפספס את זיהויו ואת האבחנה בין השניים. לעיתים התנהלות מסוימת של מטופל כמו אי תשלום במועד על הטיפול יכולה לנבוע מטרנספרנס אחאי, שבו המטופלת הייתה רוצה להיות זו שמקבלת את הכסף, ובזמנים אחרים יכולה להיות תוצאה של טרנספרנס הורי, כעס על המטפלת כדמות אם, שיש לה יותר מדי תינוקות ולא מספיק זמן עבורה.

הביקורת על מיטשל הייתה שהיא נשארה בעולם האדיפאלי – כלומר יחסי אחים מופנמים המבוססים על ההתנסות המציאותית שבין האחים. במובן זה היא לא לקחה בחשבון מישורים פנטזמטיים או פרה אדיפאליים.

ויוונה ג'נין, פסיכואנליטיקאית שכתבה מספר שנים אחרי מיטשל, מחזקת במאמרה, Siblings, the lateral dimension of psychic life and transference (2010) את המודל הדו מימדי - האנכי והאופקי- של מיטשל, אך מציעה לראות גם את האינטראקציה המורכבת שבין שני הצירים הללו. התרומה של ויוונה היא בראייתה את היחסים הנוצרים בציר האחים כמורכבים ממה שהיא מכנה דרישות התפתחותיות המשולבות אלו באלו: **הזדהות, נפרדות וקירבה**. התפיסה שקיימים יחסים ייחודיים בין האחים, ושבמידה רבה הם בלתי תלויים או תלויים רק בחלקם ביחסים עם ההורים, שמה דגש חשוב וחדש על החשיבה הקלינית והתיאורטית שאני רוצה להציג במאמר זה. אני רוצה להציע מודל אחאי בו קיימים ארבעה מימדים של התבוננות על היחסים האחאיים. אני מרחיבה את המודל של ויוונה ונתמכת על הרצאתו של רוני עמיאל בנושא במכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמנינו (לא פורסם).

ויוונה תיארה שלוש "דרישות התפתחותיות", ואני אשתמש בביטוי "תהליכי התפתחות אחאיים מובנים או מולדים". ניתן לזהות ארבעה תהליכי התפתחות, אפשר לומר ווקטורים, בקשר עם האחים. המרכיבים ברובם אינם מודעים, מתרחשים בעת ובעונה אחת, ועומדים בבסיס ההפנמות שבונות את הייצוגים האחאיים של עולמנו הפנימי. המרכיבים הם:

1 - **הזדהות** – במובן של להיות כמו, להידמות, לבלוע פנימה חלקים של אחר משמעותי שהופך להיות חלק מאיתנו.

2 - **ייחודיות ונפרדות** – הצורך להיות מיוחד, שונה, וע"י כך בולט ונראה, גם בעיני ההורים והאחים, אך בעיקר בעיני העצמי המתפתח. זאת, גם במחיר של זהות שלילית, ובלבד שלא לאבד את הזהות הייחודית.

3 - **משיכה** – אזורים דחפיים/יצריים, שמושכים אנשים על בסיס מיני, נרציסטי, צורך בביטחון, וכו'. אנו מחליפים כאן את המושג "קירבה" של ויוונה במושג משיכה כי נדמה לי, שקירבה שייכת לרובד אחר, מודע יותר.

4 - **זעם רצחני, קנאה, תוקפנות** – הרי אי אפשר לדבר על אחים בלי המרכיב הזה. התוקפנות כאן במובן של חיסול מתחרה, במובן הישרדותי או במובן של envy.

ארבעת המרכיבים הללו מתנהגים בדומה לאופן בו פרויד תאר את הלא מודע, כארבעה וקטורים אשר פועלים בעת ובעונה אחת והם ברובם לא מודעים. הם נשזרים אלו באלו ויש מתח תמידי ביניהם. אין כאן מודל ליניארי אלא בו זמניות תוך חיבורים והתנגשויות ביניהם. כל סובייקט מנהל את המתח הזה בדרכו, ובונה דרך המרכיבים הללו קשר ייחודי עם כל אח בנפרד, עם קבוצת האחים, ועם האחים שבפנטזיה. על המודל הזה פועלים המנגנונים הקלאסיים שפרויד וקליין דיברו עליהם, ובעיקר היפוך התגובה וההשלכה. היפוך התגובה מביא לכך שנקבל דבר והיפוכו. למשל אהבה ו/או הזדהות יסתירו רגשות כמו קנאה וצורך בנפרדות (ואריאציה, שתבוא לידי ביטוי בדוגמא הקלינית שאביא בהמשך). ההשלכה תעזור לנו להפקיד רגשות אלו אצל האח ולא להכילם בתוך עצמנו. התוצאה תהיה וריאציות אין סופיות של יחסים עם אחים.

נראה לי שהארגון הפתולוגי ברובד האחים הוא תקיעות בחוויה רגשית חד מימדית כלפי האח תוך הימנעות מהכרה במורכבות הרגשית שלנו כלפיו. בטיפול, נקווה שבהדרגה המטופל ייחשף ויכיר את מגוון רגשותיו כלפי אחיו, גם אלו הקשים והסותרים זה את זה. כמו שנראה בדוגמא

הקלינית שאביא, המטופלת שלי הייתה תקועה במימד רגשי אחד של רגש כלפי אחיה (אהבה והערצה מודעת) אשר כיסתה על רגשות לא מודעים (משיכה, קנאה, תחרות ושנאה), והיא שילמה על כך מחירים כבדים בקשריה עם בעלה בפרט ובקשריה החברתיים בכלל. כמובן, שלהבנתנו יש אינטראקציות מגוונות בין ציר האחים והציר ההורי, שיוצרות מארג נפשי מורכב וייחודי עבור כל פרט.

דוגמה קלינית

כשחשבתי על מקרה מתוך הקליניקה שלי, עלתה בדעתי דמותה של מטופלת, שאכנה אותה כאן מאיה, שהייתה אצלי בפסיכותרפיה פסיכואנליטית פעמיים בשבוע כתשע שנים. מאיה היא דוגמה לאישה שההיבט האחאי השפיע עליה באופן עמוק, מהותי ומורכב, כאשר כמובן, במקביל לו ובמשולב איתו, הנפש שלה הושפעה ועוצבה מכלל הקונסטלציה המשפחתית האדיפאלית, שהאחים, להבנתי, הם חלק מהותי ואינטגרלי בתוכה.

מדובר במטופלת בשנות ה-50 המאוחרות לחייה, בת בכורה, שאחיה נולד בהיותה בת 5 שנים. בחוויה שלה, כניסתו של האח למשפחה הייתה חוויה של גירוש מגן עדן. מיניסכה עם כתר', בת יחידה, אהובה ובלעדית להוריה, (שאף מיקמו אותה במיקום של אובייקט תשוקה אידיאלי), לילדה שפתאום צריכה לא רק לחלוק את אהבת ההורים עם עוד מתחרה, אלא בחוויה שלה לאבד את אמה לנוכח תינוק וילד תובעני. תינוק אשר יודע לקחת ולדרוש, ששהה בינקותו, לזיכרונה, שעות ארוכות בזרועות האם. זאת, בעוד שהיא במיקום של הילדה הטובה והמרצה, הסתכלה מהצד בקנאה, כאב, חסר וחוסר אונים. בחוויה שלה לא רק שהיא נשארה בלי אימא, אלא שאמה התקלקלה- פאן נוסף בגירוש מגן העדן- ככל הנראה בעיקר עקב הכעסים והקנאות שלה כלפיה, ואולי גם כי האם, בחוויה שלה, נהייתה יותר חסרת סבלנות ועצבנית בהתמודדות עם גידול שני ילדים, שאחד מהם להרגשתה קשה במיוחד.

לצד היבטים אלו, נראה כי כניסת האח החדש למשפחה היוותה קרקע ליצירת קונסטלציה אפשרית להעברה בין-דורית רעילה. העברה בין דורית זו התקיימה לאורך שלושה דורות לפחות בהקשר של קשרי אחים במשפחה מצד אימה, ונראה שעד הולדת האח לא התקיימו התנאים הדרושים להתעוררותה.

הסבתא מצד האם, שאמה נפטרה כשהייתה בת חמש, גדלה עם אביה ובת זוגו החדשה, שלדבריה התייחסה אליה כמו אימא חורגת מסיפורי האגדות: אכזרית כלפיה ומפלה אותה לרעה בבוטות ביחס לחצי אחיה (בן ביולוגי לאותה אישה) שזכה להרבה חום ואהבה. הסבתא, בזיכרון המשפחתי, הייתה בקשרים טובים עם חצי אחיה, לפחות על פני השטח, אך שנאה את אמה החורגת ואף ניתקה עמה קשר בהמשך חייה. היא יצרה פיצול בו שמרה דווקא על הקשר האחאי כקשר טוב והפנתה את כל השנאה לקשר עם אמה. גם הקשר של אמה עם אחיה היה על פניו קשר טוב ואוהב, אך האם, שלא רצתה/ לא יכלה לדעת על הפאן הקשה של יחסיה איתו, יצרה פיצול כך שלצד הקשר הטוב איתו, החייתה וטיפחה באופן אקטיבי יחסי קנאה, תחרות ושנאה בין מאיה לבין אחיה באופן לא מודע ואוטומטי. לדוגמה, מאיה הייתה מספרת שבכל שיחת טלפון שלה לאמה, כמו אוטומטון, ברגע שהייתה מתחילה לספר לה משהו על אחד מילדיה, מיד האם הייתה נכנסת לדבריה ללא הקשבה לתוכן הדברים, ומתחילה לספר לה על אחד הילדים של אחיה.

בדומה, בכל פעם בה הזכירה את בעלה, האם קטעה אותה בסיפור על אשתו של האח. מאיה זוכרת, שלמרות כל זאת, לאורך כל ילדותה ואף הרבה שנים לתוך נישואיה והיותה אם ל-4 ילדים, אהבה את אחיה אהבת נפש, העריצה אותו, וחייתה ממש למענו (כאשר גם הוא היה נשוי ואב ל-3), לפעמים עד כדי הזנחת בעלה והפיכתו לחסר משמעות. כל הני"ל נעשה, כמובן, לגמרי באופן לא מודע והתבהר לה בהדרגה במהלך הטיפול. האח, באופן לא מודע, היה אובייקט התשוקה שלה ובתגובת היפוך החליפה את פוטנציאל רגשות השנאה והקנאה כלפיו בהערצה, תשוקה ואהבה עצומים. כל סופשבוע הייתה מארחת אותו עם משפחתו, מתאימה את עצמה ללוי"ז שלו, מפנקת, משקיעה ומאוד נהנית מכך. השבר שחשף את כל רגשות הקנאה והשנאה שהודחקו עד לנקודה זו, התרחש כשאחיה התגרש (אשתו יצאה מהארון כלסבית), משפחתו התפרקה והוא בנה קשר זוגי עם אישה אחרת. זה היה הטריגר להחייאת טראומת הגירוש מגן העדן של אז. מאיה ובת זוגו החדשה של האח לא קיבלו זו את זו, והקשר התפתח לשנאה תהומית מהולה בקנאה ורוע, שהיו, כנראה, חבויים היטב עד אז באמצעות פיצולים והדחקות. מאיה הבינה בדיעבד, שכנראה במקום לקנא באחיה ולהשתגע (לדבריה) באין שלה למול היש שלו, היא בחרה לחבור אליו וכך להרגיש שכל מה שיש לו, הוא גם שלה ואין צורך לקנא. זאת, מאחר ובפנטזיה שלה, כשהיא גורשה מגן העדן אחיה נשאר שם וזכה בכל אוצרות גן העדן-אהבה ותשומת לב, ככל שרצה ונזקק. באמצעות הפתרון שמצאה חלק ממנה נשאר עם האח בגן העדן. מאחר ואופיו המולד של האח זיכה אותו, להרגשתה, במתנות בהן היא עצמה לא התברכה (ביטחון עצמי רב, אסרטיביות, אומץ להתעמת על מה שחשוב לו גם במחיר צעקות ומכות מהאם, יכולות חברתיות מפותחות ונוכחות כאריזמטית)- התעצמה תחושת ה"לו יש הרבה יותר מאשר ליי" וגרמה לה לבחור לחבור אליו. אז, לדבריה, "כל זה יהיה גם שלי ולא אצטרך לקנא כל כך".

המעניין הוא שלמרות שבקשר הגלוי עם האח הייתה הרבה אהבה, הערצה, ואף תשוקה לא מודעת עד כדי התבטלות עצמית, באופן מפוצל, המורכבות הרגשית הני"ל באה לידי ביטוי עז בקשריה החברתיים של מאיה. היו לה יותר חברים גברים מנשים, וכשהופיע אובייקט שענה על קריטריונים מסוימים שאפשרו לה למקם אותו במיקום של אחיה בעולמה הפנימי- היא הייתה מפתחת כלפיו תחושות חזקות של קנאה ותחרות באופן אוטומטי, יצרי ממש, תוך העצמת מה שיש לו והפחתת הערך של מה שיש לה. עוצמות קשות אלו של קנאה, תחרות וסבל, שהיו מהולות בתשוקה ויצריות לא מודעים, הולידו, בהתעוררות המינית של גיל ההתבגרות, משיכה מינית יצרית (לא מודעת). העיסוק באחרים שממוקמים במקום האחאי כמו אחיה בעולמה הפנימי לבש אופי יצרי, והשתלט עליה בעוצמה שלא פעם חיבלה בקשריה החברתיים. מאיה הייתה נכנסת עם אותם גברים (בעיקר) לתחרות אינטנסיבית, כאשר מתחת הייתה משיכה מינית מוכחשת. הקנאה והתחרות הסתירו וכיסו על המשיכה המינית. דפוס הזה של התעסקות באחרים המוקמים במקום האחאי הפך למאד דומיננטי בהתנהלותה, באופן שגרם לה לזנוח את ההתעסקות בעצמה לטובת דפוס זה והיא הרגישה לא פעם כמי ש"חיה חיים של אחרים" (לדפוס זה יש גם קשר לדינאמיקה של הקשר שלה עם אמה, שגם תרם והשפיע על עיצובו, אך לא ארחיב על חלק זה כאן).

גם הקשר של מאיה עם בעלה התאפיין בדינאמיקה של שניים שחיים אחד דרך השני את שכל אחד מהם לא יכול היה לחיות באופן ישיר. גם בן זוגה נשא מטען של נושאים מורכבים וטעונים בקשר עם אחיו והוריו, באופן שגרם לו לשתף פעולה עם דפוסיה של מאיה ואף להעצים אותם (למשל,

לחיות דרכה ודרך קשריה את קשייו הרגשיים עם משפחתו וכך בפיצול להשאיר את הוריו ואחיו כביכול נקיים ובלתי נגישים לדרמה הרגשית העוצמתית שלו איתם).

תוך כדי התהוות דפוסים אלה, כנראה שבגיל ההתבגרות, כשמאיה ואחיה חלקו חדר אחד עקב קשיים כלכליים בבית, היא קלטה את אחיה מאוּן מתחת לשמיכה, והיא, שהייתה גדולה ממנו ב-5 שנים ועדיין לא ידעה להביא את עצמה לסיפוק מיני, במקום להשתמש באירוע זה כהזדמנות לגלות בסקרנות את גופה ומיניותה, פנתה לעסוק במיניותו ולא בשלה ואירוע זה הפך לאירוע מכונן, שיצר את הפנטזיה המינית שלה. כמובן, אירוע זה העצים את חווית היש לו ולה אין: קנאת הפין לפיה לו יש עם מה לאוּן ולה לא. מאחר והיה בלתי נסבל לחוות שוב את האח כמקור של "יש" ואת עצמה כמקור של "אין", מאיה עשתה היפוך חשיבתי והעניקה לעצמה (בכינון הפנטזיה) יכולת אומניפוטנטית לענג אותו וללמד אותו על מיניותו. פנטזיה שהיא היפוכה המוחלט של המציאות. בפנטזיה, היא זאת ש"יש לה" בעוד שלאחיה אין, והיא רוצה ללמד אותו ולתת לו את מה שחסר לו (השלכה מלאה של עצמה עליו תוך החלפת תפקידים מלאה ביניהם). דרך חלומותיה התברר בפנטזיה יש לה פין: בחלום אחד היא חלמה את עצמה עם פין ובחלום שני הופיע גבר שמתוך האסוציאציות שלה אפשר היה להבין שהוא צירוף של אביה ובעלה. הפין של הגבר בחלום היה עשוי מעץ, כמו תותב, ובאסוציאציות הזכיר את פינקו-בובת העץ שאפה גדל כאשר היא משקרת- דבר שהדגיש את חוויתה שהפין של הגברים בחייה הוא שיקרי ומזויף. בחוויה של מאיה, האם נתפסה כבעלת הפין ומחזיקת הגבריות בבית ולא האב, ובהיותה מתחרה, היא בעצמה הזדהתה עם הצד הגברי במשפחה, הזדהתה עם קנאת הפין ולצד ההזדהות עם הצד הגברי, גם נמשכה אליו.

לסיכום, דוגמה קלינית זו באה לחזק את טענתנו שלקשרים האחאיים הקונקרטיים והפנטזמטיים יש מקום נכבד והשפעה מהותית על עיצוב ה-self, על דפוסי התנהלות מודעים ולא מודעים של הנפש, על עיצוב יחסי אובייקט קונקרטיים ומופנמים, על מערך ההגנות ואפילו על כינון הפנטזיה המינית. כמובן, שהיחסים והדינאמיקות הנפשיות-רגשיות עם ההורים משפיעים מאד גם הם, כפי שצינתי קודם לכן, ולעיתים החיבורים הרב מימדיים של מערכות היחסים השונות בתוך המשפחה יוצרים ואריאציות הפנמטיות שונות, מגוונות וייחודיות לכל אדם באופן פרטיקולרי. גם אצל מאיה נכנסו (אפילו לפנטזיה המינית שלה) מרכיבים ייחודיים מיחסיה עם הוריה, במיוחד עם אמה, שהשתלבו בדינמיקה הנפשית הכללית, אך לא ארחיב על כך כאן. בעצם אני רוצה להציע, שלעיתים מרכיב מרכזי בפתולוגיה או בהיווצרות הסימפטומים של מטופלינו קשור לקשר האחאי ולא רק ההורי. פעמים רבות, עד לאחרונה, הקישור בין הסימפטום לשאלת האחאות לא עלה בדעתי או בדעת מטופליי, ואני מציעה את זוית ההתבוננות הזו כמעשירה ופותחת את מרחב ההתבוננות שלנו.

המאמר נכתב בעקבות עבודה שנתית במסגרת קבוצה קטנה במכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמננו, והוצג בכנס פסיכואנליטי בקראקוב באוקטובר 2011

* אורלי פישר היא פסיכואנליטיקאית ופסיכותרפיסטית, מכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמננו, קליניקה פרטית בכפר סבא ובצור יגאל, nayufi@014.net.il.

1. Freud S., In, Strachey, J. (1963). Volume XVI (1916-1917): Introductory Lectures on Psycho-Analysis (Part III).
2. Klein, M. (1928). Early Stages of the Oedipus Conflict, *Int. J. Psycho-Anal.*, 9:167-180.
3. Klein, M. (1945) "The Oedipus Complex in the Light of Early Anxieties, *International Journal of Psycho-Analysis*, 26, 11-33
4. Lacan, J. (2000), In, Johnston, A. (2000). The Driving Force of Lack: *Objet à* and Lacan's Extension of the Freudian Drive. *Psychoanal. Contemp. Thought*, 23:51-64.
5. Mitchell, J. (2004), In, Prophecy Coles, The importance of sibling relationships in psychoanalysis, London: Karnac. 2003. 97 pp + references, index. *Int. J. Psycho-Anal.*, 85:557-561.
6. Mitchell, J. (2006). From Infant to Child: The Sibling Trauma, the Rite de Passage, and the Construction of the "Other" in the Social Group. *Fort Da*, 12:35-49.
7. Vivona, J.M. (2010). Siblings, Transference, and the Lateral Dimension of Psychic Life. *Psychoanal. Psychol.*, 27:8-26.